

Näkökulmia Balkanin tutkimukseen

***Balkanin syndrooma? – Esseitä Kaakkois-Euroopan menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta.* Toim. Maija Könönen, Juhani Nuorluoto & Merja Salo. Helsinki: Aleksanteri Institute, 2010.**

Balkanin syndrooma? – Esseitä Kaakkois-Euroopan menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta on lähinnä entisen Jugoslavian aluetta käsittelevä tuore kirjoituskokoelma. Teos on jaettu kolmeen teemalliseen osaan: Kieli ja identiteetti, Kulttuuri ja kirjallisuus sekä Etnisyys ja uskonto. Tekstejä ja kirjoittajia on yhteensä kaksitoista. Kirjoituskokoelman rakenne on mielenkiintoinen, sillä suomeksi kirjoittavien tutkijoiden lisäksi viiden ulkomaisen tutkijan aiemmin englanniksi julkaistut artikkelit on nyt käännetty suomeksi tätä teosta varten. Kolme näistä artikkeleista toimii kukin yhden teemallisen osan avaajana, ja selvästi niiden tehtävänä on laveampien aihepiiriensä ja laajemman teoreettisen relevanssinsa myötä johdatella saman teeman muihin artikkeleihin.

Kirjan aloittaa vuonna 2007 edesmenneen kroatialaisen kielentutkijan Dubravko Škiljanin kirjoitus ”Kielelliset ja etniset yhteisöt”. Kielten ja kansojen suhdetta historiallisesti luotavalla artikkelilla on tieteellistä ja yleisempää relevanssia myös Balkanin tutkimuksen ulkopuolella, ja sen julkaisemisesta suomeksi voidaan pitää tärkeänä tekona sinänsä. Kirjoitus summaa lisäksi hienolla tavalla merkittävän osa-alueen kirjoittajansa tieteellisestä elämäntyöstä. Kieli ja identiteetti -osan kaksi seuraavaa käännösartikkelia jatkavat aiemmin serbokroaattina tai kroatoserbiana tunnetun kielimuodon kohtalon

ristivalottamista. Škiljanin, serbokroaatin puhujaksi tunnustautuvan Ranko Bugarskin ja kroaatin murreasenteita selostavan Damir Kalogjeran tekstien välille syntyy varsin hedelmällisiä jännitteitä. Teemallisen osion päättää Juhani Nuorluodon eteläslaavilaisten kirjakielten syntyhistorioita käsittelevä teksti, joka jatkaa muutamine mielenkiintoisen provokatiivisine näkemyksineen kirjoittajan aihepiiriä käsittelevää tutkimusta.

Kulttuuri ja kirjallisuus -osaan johdattaa Nicole Lindstromin jugonostalgia-artikkeli. Lindstrom avaa kiehtovan näkymän Jugoslavian perintöön ja sen kokemiseen tuoreiden populaarikulttuurin ilmiöiden avulla. Hyvin samantyyppisten kysymysten äärellä on kirjoituksessaan myös Pilvi Torsti nostaessaan menneisyyden käsittelyn entisessä Jugoslaviassa ja erityisesti Bosniassa tarkastelunsa lähtökohdaksi. Torstin kirjoitus muistuttaa kirjan teksteistä ehkä selvimmin Balkanin nykytodellisuuden kaikkein kipeimmistä kohdista. Sirkku Terävän artikkeli bulgarian nykykirjallisuudesta on ainoa kirjoitus, joka ei käsittele entisen Jugoslavian aluetta. Dragana Cvetanovićin serbialaista hiphopia valottavan artikkelin kanssa nämä kirjoitukset ovat selkeimmin taiteentutkimuksellisia, mikä saattaa perehtymätöntä lukijaa hieman säikäyttää. Tekstit avautuvat kuitenkin, sillä niiden kummankin ote on myös kontrastiivinen: Terävän vertailukohta löytyy läntisistä šokeeraamisen funktioista ja Cvetanovićin havainnot puolestaan peilautuvat afroamerikkalaisen hiphop-kulttuurin käsitteisiin ja konseptioihin.

Etnisyys ja uskonto -osan avaa Ulf Brunnbauerin balkanilaisia alkuperämyyttejä käsittelevä

käännösartikkeli. Brunnbauer osoittaa eteläslaavilaisten kansojen alkuperämyyttien taustalla piileviä poliittisia tarkoituksiperiä, minkä vuoksi myyttejä ei voida tyypistää vain pseudotieteelliseksi kuriositeeteiksi. Ari Kärkkäisen Jugoslavian juutalaisia käsittelevä kirjoitus on puolestaan läpileikkauksen koko Jugoslaviasta yhden Euroopan historian kannalta erityisen etnis-uskonollisen ryhmän perspektiivistä. Krista Berglundin artikkeli, joka käsittelee Kosovon serbialaisia luostareita, muistuttaa siitä, että serbien Kosovoon kohdistamat toiveet eivät selity pelkästään myytilä myöhäiskeskiaikaisesta Kosovo Poljen taistelusta. Kirjan lopettaa mainiolla tavalla Teuvo Laitilan artikkeli Sakari Pälsin matkakertomusten Bosniasta: suomalaisen Balkan-kuva kahdeksankymmenen vuoden takaa asettuu mielenkiintoiseksi kanetiiksi kirjantäydelle 2000-luvun tieteellisiä perspektiivejä Kaakkois-Eurooppaan.

Kirjan toimittajat tarjoavat lukuisia erilaisia kokoavia määritelmää artikkeleille. Jo otsikossa asetetaan kysymys: Balkanin syndroomako? Artikkelit määrittellään esseiksi, jotka käsittelevät menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta, lisäksi esipuheessa mainitaan vielä, että tavalla tai toisella kaikki tekstit liittyvät identiteettien rakentumiseen ja rakentamiseen. Ainutlaatuisiksi ja paikkaansapuohtavaksi kirjoituskokoelman tekee kuitenkin se, että nyt on popularisoitu kerrankin humanististen tieteiden Balkan-tutkimusta. Populaariteollisuutta ei tässä pidä ymmärtää akateemisuuden vastakohtana vaan laajentumana. Ei-tieteellisessä Balkan-kirjallisuudessa, joka keskittyy lähivuosikymmenten poliittiseen historiaan, on tapana puhua kielellisten,

etnisten ja uskonnollisten tekijöiden merkityksestä alueen historian kannalta. Valitettavan usein lähteenä käytetään kuitenkin kaikkea muuta kuin sitä tutkimusta, joka määritelmällisesti asettaa tavoitteekseen näiden kysymysten selvittelyn. Tästä syystä nyt käsillä oleva suomenkielinen teos puoltaa paikkaansa myös laajemman yleisön käytössä.

Hieman harmittavana seikkana on todettava, että runsaat typografiset virheet ja epäjohdonmukaisuudet häiritsevät jonkin verran lukukokemusta. Varsinaisesti haittaa näistä ongelmista on tosin vain alun muutamassa artikkelissa, joissa alaviitteiden virheellinen numerointi ja viitteiden näin ollen virheellisiksi muuttuneet keskinäiset viittaussuhteet voivat johtaa väärinkäsityksiin. Kirjoitusten tai artikkelien nimeäminen esseiksi herättää muutamia kysymyksiä, sillä yhteyttä varsinaisesti kirjallisen esseistiikan kanssa on vaikea nähdä. Termi esse lienee kui-

tenkin ymmärrettävä tässä niin, että vaikka kirjoitukset täyttävät tieteellisen artikkelin muodolliset vaatimukset, on niiden yleisö ajateltu tieteenalakohtaista laajemmaksi. Lisäksi kirjoittajille on sallittu myös selkeämpi henkilökohtainen ote. Esimerkiksi Nuorluodon pohdinta omasta tutkijapositionaan on melko harvinainen kielitieteen piirissä.

Perinteisistä tieteellisen kirjoittamisen traditioista poikkeava ote näkyy myös esimerkiksi Torstin ja Berglundin teksteissä, sillä he eivät tyydy vain toteamaan, vaan alentuvuuteen sortumatta heillä on myös viestinsä Balkanin niin paikallisille kuin kansainvälisillekin toimijoille. Lisäksi Škiljanin ja Brunnbauerin kirjoitukset muistuttavat meitä siitä, että kummalliset kielikäsitukset ja pseudotieteellisten alkuperäteorioiden suosio ei rajoitu pelkästään Balkanille, vaan ovat todellisuutta myös Suomessa.

Max Wahlström

Kaukasuksen ongelmakentät

Thomas de Waal: *The Caucasus. An Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Kaukasus on vaikeimpia eurooppalaisia ongelmapiireitä. Konfliktteihin vaikuttavat syväiset historialliset, etniset, uskonnolliset, suurvaltapolitiittiset ja muut tekijät. Vaatii alueen historian ja nykypäivän hyvää tuntemusta ja myös uskallusta ryhtyä kirjoittamaan tästä monitahoisesta problematiikasta. Härkää on nyt tarttunut sarvista jo aikaisemmin Tšetšeniasta ja Vuoristo-Karabahista kirjoittanut brittitutkija Thomas de Waal, joka – todettakoon jo tässä – on onnistunut hyvin näiden monimutkaisten taustojen ja niiden vaikutusten selvittämisessä. Kirjoittaja on vaatimaton: kysymyksessä on täysipainoinen

tutkimus, ei pelkkä johdanto alueen ongelmiin. Tekijä keskittyy kirjassaan eteläiseen Kaukasiaan, joten tässä suhteessa kirjan otsake ei ole aivan täsmällinen. Kirjoittaja selvittää keskitetysti alueen maantiedettä, etnisiä ja uskonnollisia olosuhteita kautta historian ja luo katsauksen vieraiden sivilisaatioiden ja maahantunkeutujen vaikutukseen, suurvaltojen suureen peliin, jonka jalkoihin alueen pienet kansat usein joutuivat. Venäjän pitkään kestänyttä valtakautta käsitellessään de Waal näkee tsaarinvallan muuttaneen suhtautumistaan alueeseen ja toimintatapojaan kulloisenkin hallitsijan mukaan. Neuvosto aika vaihtui alkuaikojen ”utopistisesta” kaudesta Stalinin terrorin kauteen, jolloin Neuvostoliitto ”moderniso i, terroriso i

ja venäläisti” aluetta sekä sitten Brežnevin korruptoituneeseen pysähtyneisyyden aikaan, jolloin alueen johtajat, klaanipäälliköt, koskiskelivat kilpaa Moskovaa taloudellisten etujen saavuttamiseksi.

Alueen historia heijastuu nykypäivään – vuoden 1915 armenialaisten kansanmurha vaikuttaa yhä, neuvosto vallan vuosina 1938–1949 toimeenpanemat, myös Etelä-Kaukasiasa koskettaneet kokonaisten kansojen karkotukset ovat elävässä muistissa ja neuvostoajan hallinnolliset päätökset Abhasian ja Etelä-Ossetian asemasta kätkeivät sisäänsä nykyisten riitojen siemenen. Toisaalta on muistettava, että neuvosto aikana alueen maiden kulttuurielämä oli tietynasteisesti vapautunut; jopa Berijan terrorin aikana alueen maiden kansallisia piirteitä pyrittiin ainakin tiettyyn määrään saakka varjelemaan. Suoraan nykypäivään heijastuvana kirjoittaja näkee niin kutsutun pienten imperiumien ongelman. Alueen maat, erityisesti Georgia, pyrkivät soveltamaan Neuvostoliiton käyttämiä toimintamalleja suhteissaan omiin alueisiinsa. Georgiassa ei esimerkiksi missään vaiheessa ajateltu aikaisemman autonomisen aseman palauttamista Abhasialle ja Etelä-Ossetialle. ”Pienet imperiumit” vahvistivat määräysvaltaansa; venäläisten ja venäjän kielen merkitys tasavalloissa pieneni jatkuvasti niin että Neuvostoliiton luhistuessa venäläisten asema näissä tasavalloissa ei noussut kiistakysymykseksi kuten Baltian maissa tai Kazakstanissa. Yksityisomistus oli täällä laajempaa; talous koostui yhä enemmän virallisesta taloudesta, mustasta pörssistä ja korruption eri muodoista; hallinto rapautui. Kun neuvostoajan perintönä usko autoritäärisen hallintoon jatkui lujana ja kun uusien toimivien rakenteiden pystyttämiseen kului kymmenisen vuotta, näyttivät alueen maat lähtevän useammin